

هنجار ساختن ارزش‌های سلامت در فرایند جامعه‌پذیری

فاطمه زارعی^۱، محمد حسین تقدیسی^۲، هادی طهرانی^۳

مجله تخصصی پژوهش و سلامت

مرکز تحقیقات توسعه اجتماعی و ارتقای سلامت گناباد

دوره ۲، شماره ۲، پاییز و زمستان ۱۳۹۱

نامه به سردبیر

۱. دانشجوی دکتری آموزش بهداشت و ارتقای سلامت دانشگاه علوم پزشکی تهران
۲. دکتری ارتقای سلامت و عضو هیأت علمی دانشگاه علوم پزشکی تهران
۳. نویسنده مسؤوول: دانشجوی دکتری آموزش بهداشت و ارتقای سلامت، مرکز تحقیقات عوامل اجتماعی مؤثر بر سلامت، دانشگاه علوم پزشکی کرمان
نشانی: کرمان - دانشکده بهداشت - دانشگاه علوم پزشکی کرمان
تلفن و نمابر: ۰۳۴۱-۳۲۰۵۰۹۸
پست الکترونیک:
tehrani.hadi420@gmail.com

دریافت: ۹۱/۵/۴

اصلاح نهایی: ۹۱/۵/۲۹

پذیرش: ۹۱/۶/۱۰

ارزش در اصطلاح جامعه‌شناسی عبارت از چیزهایی است که موضوع پذیرش همگان است و اموری را تشکیل می‌دهد که مطلوبیت داشته و مورد خواست و آرزوی اکثریت جامعه باشد. ارزش‌های اجتماعی تمایلات کلی هستند که در فرد به وجود می‌آیند و به ادراکات و عواطف و افعال او جهت می‌دهند. به عبارت دیگر ارزش‌ها زیربنای هنجارها، نهاده‌ها و ساخت‌های اجتماعی هستند. باریکه ارزش‌ها چارچوبی برای مشروع ساخت رفتارهای انسانی تبیین می‌شوند [۱].

در تبیین مفاهیم فوق به مصداق ذیل می‌پردازیم. بر اساس دیدگاه اکثریت جامعه سلامت دهان و دندان امری مطلوب محسوب می‌گردد. بدین معنی که مسواک زدن هنجاری است که به صورت یک رفتار بهداشتی تجلی می‌یابد. بنابراین سلامت دهان و دندان ارزشی برای مشروع ساختن "رفتار مسواک زدن" است. بطوریکه تبلور ارزش سلامت بهداشت دهان و دندان در رفتار مسواک زدن زمینه را برای نهادینه کردن فرهنگ مسواک زدن فراهم می‌سازد. گاهی ارزش‌ها اجتماعی نبوده و فردی هستند. بطوریکه تبدیل ارزش فردی به ارزش اجتماعی شرایط خاصی را می‌طلبد. یکی از راه‌های تبدیل ارزش‌های فردی به ارزش‌های اجتماعی و متعاقباً هنجار اجتماعی "جامعه‌پذیری" است. شکل دهی و پذیرش هنجارهای اجتماعی مبتنی بر دو مسیر است: اول، جامعه یا گروه مانند خانواده، کودکان و مدرسه از طریق آموزش افراد را با هنجارهای اجتماعی گروه آشنا ساخته و به اجتماعی شدن فرد می‌پردازد. دوم، فرد با مشاهده رفتارهای اعضای گروه یا جامعه با هنجارهای اجتماعی مورد پذیرش گروه آشنا شده و آنها را می‌پذیرد [۲].

ارزش‌های سلامت با نظام سلامت رابطه دارد و این ارزش‌ها هستند که بصورت هنجارها و عادات بهداشتی در می‌آیند. جامعه‌شناسان معتقدند هنجارهای رفتاری معینی هستند که بر اساس ارزش‌های اجتماعی شکل می‌گیرند و با رعایت کردن آنها جامعه انتظام پیدا می‌کند. به عبارت دیگر رعایت کردن هنجارهای اجتماعی هم‌نواپی با جامعه است. به موازات این دیدگاه شکل‌گیری یک رفتار بهداشتی مطلوب بنوعی رفتار هنجار اجتماعی محسوب می‌شود. به عبارت دیگر اتخاذ رفتار بهداشتی مانند بستن کمر بند ایمنی به نوعی انتظام بخشیدن به نظام رفتاری افراد جامعه در برابر قوانین اجتماعی راهنمایی‌راندگی است [۳].

خواهد بود. البته این فرایند شکل‌گیری رفتار بر اساس مبانی سه‌گانه در فرایند جامعه‌پذیری شکل می‌گیرد. بدین معنا که جامعه‌پذیری یک جریان یادگیری پیچیده‌ای مبتنی بر کنش‌های متقابل است که از طریق آن رفتار فرد چنان تعدیل می‌شود تا توقعات گروه را بر آورده سازد. به عبارت دیگر، جامعه‌پذیری یک جریان اجتماعی است که از دو طریق القاء و تقلید صورت می‌پذیرد. جامعه‌پذیری از بدو تولد آغاز و تا پایان بزرگسالی ادامه می‌یابد. بطوریکه اولین مرحله جامعه‌پذیری در مرحله نوزادی (تولد تا ۱۸ ماهگی) است و سپس با گذر از مراحل کودکی (مرحله اول ۱۸ ماهگی تا ۷ سالگی و مرحله دوم ۷ تا ۱۲ سالگی در مدرسه)، نوجوانی، جوانی، و بزرگسالی پایان می‌یابد. فرایند جامعه‌پذیری با هدف هم‌نوایی و تعادل با ارزش‌ها و هنجارهای گروه متأثر از عواملی چون خانواده، دوستان و همسالان، مدرسه و محیط‌های آموزشی، دولت، رسانه‌های جمعی، هنر و ادبیات و در نهایت نهادهای مذهبی می‌باشد.

بر این اساس در راستای هنجار ساختن یک ارزش از طریق فرایند جامعه‌پذیری در نظر گرفتن روش‌ها، زمان و عوامل مؤثر بر جامعه‌پذیری حائز اهمیت است. به عنوان مثال مادری که پس از صرف غذا مسواک خود را بدست می‌گیرد و برای مسواک زدن خود را آماده می‌سازد در واقع به طور غیرمستقیم فرزند ۶ ساله خود را در مسیر جامعه‌پذیری و یادگیری رفتار سالم قرار داده و سلامت دهان و دندان را به شیوه تقلید به هنجار مسواک زدن به عنوان یک رفتار مطلوب فردی تبدیل می‌کند. به عبارت دیگر، مسواک زدن به عنوان رفتار (هنجار فردی) مطلوب از طریق فرایند اجتماعی جامعه‌پذیری شکل می‌گیرد. راهکار دیگر در هنجاری نمودن ارزش‌های سلامت تبیین ارزش‌ها است. تبیین ارزش‌ها یک روش صریح یا مستقیم است. ویژگی این روش، تبیین مزایا و نیز مرزها و معیارهای رفتار سالم است. در شکل مستقیم این روش، کار اصلی بر عهده متخصص آموزش بهداشت و ارتقای سلامت است که به روشن‌گری در مورد ارزش‌ها می‌پردازد. پیش فرض این روش آن است که یکی از دلایل

این در حالی است که جامعه‌شناسان معتقدند هنجارها تحمیلی، ولی دائمی نیستند و به تدریج کارکرد خود را در جامعه از دست می‌دهند. بنابراین نه تنها التزام به شیوه‌های تحمیلی در هنجار ساختن ارزش‌های سلامت کافی نیست، بلکه تحت تأثیر عوامل متعددی چون گذر زمان، از بین رفتن فشار و کنترل‌های اجتماعی، یک هنجار کارکرد خود را از دست می‌دهد. به طوری که رفتار بهنجار بستن کمربند ایمنی و یا استفاده از کلاه ایمنی در بین رانندگان و موتور سواران با حذف کنترل اجتماعی چون "جریمه کردن" و "عدم حضور پلیس" کارکرد خود را از دست می‌دهد [۴].

مبنای نظری الگوی هنجار ساختن ارزش‌های سلامت: در ادامه به بررسی روش‌های هنجار نمودن ارزش‌ها در فرآیند جامعه‌پذیری می‌پردازیم. عمل انسان مبتنی بر اصول سه‌گانه شناختی، گرایشی و ارادی شکل می‌گیرد بر این اساس، می‌توان گفت هر گاه رفتاری (اعم از مشهود یا نامشهود) بر سه مبنای شناختی، گرایشی و ارادی - اختیاری مبتنی باشد، آن رفتار، عمل محسوب خواهد شد. مبنای شناختی عمل، ناظر بر تصویر و تصویری است که فرد از عمل و نتایج مترتب بر آن دارد. طبیعی است که امکان دارد این تصویر و تصویر امری پویا و متحول باشد و متناسب با آن نیز می‌توان گفت که مبنای شناختی عمل، تغییر و تحول یافته است. اما مبنای گرایشی عمل، به تمایلات و هیجان‌های فرد در مورد آن عمل اشاره دارد؛ اعم از آن که این هیجان‌ها معطوف به اقدام (مانند تشویق) یا پرهیز (مانند ترس) باشد. سر انجام مبانی ارادی - اختیاری ناظر بر تصمیم‌گیری و گزینش فرد در مورد انجام دادن عمل است. هنگامی عمل تحقق خواهد یافت، که علاوه بر وجود تصویر شناختی و هیجان‌های درونی، تصمیم و انتخاب نیز در مورد آن تحقق یابد [۵].

راهنمای هنجار ساختن ارزش‌های سلامت در فرآیند جامعه‌پذیری: بر این اساس رفتار سالم رفتاری خواهد بود که به نحوی پایدار بر سه مبنای شناختی، گرایشی و ارادی باشد. به عبارت دیگر، با تثبیت این مبانی سه‌گانه، رفتار سالمی در فرد شکل می‌گیرد که همواره در سایر رفتارهای او تأثیر گذار

صورت واقعی در اعمال و رفتارهای متخصص آموزش بهداشت و ارتقای سلامت آشکار گردد؛ نه اینکه به وجود این ارزش‌ها تظاهر گردد.

نتیجه‌گیری

نهادها مجموعه‌ای از ارزش‌ها و هنجارها هستند بنابراین سبک زندگی سالم به مثابه نهادی است که در برگیرنده انواع ارزش‌ها و هنجارهای سلامت است. نهادی شدن هنجارها هم از طریق پذیرش عمیق باطنی و هم از طریق پاداش و کیفر در انسان انجام می‌شود. ایجاد رفتارهای صحیح بهداشتی در سطوح فردی هم از طریق پذیرش و باورهای افراد و هم از طریق مکانسیم پاداش و تنبیه انجام می‌شود. از اینرو در جامعه‌ای که ارزش‌های سلامت نهادینه شده باشد قسمت مهمی از سبک زندگی سالم شکل می‌گیرد. زیرا مشارکت فرد در جامعه را به گونه‌ای فراهم می‌سازد که خود ملازم با هنجار شدن ارزش‌های سلامت است. نهادی شدن ارزش‌های سلامت به معنای تبدیل این ارزش‌ها به هنجارهای سلامت در سطح اجتماعی است. هنگامی که ارزش‌های سالم در قالب نهادها ظهور پیدا کنند و تبدیل به هنجارهای اجتماعی شوند زمینه بسیار مهمی برای ادامه یافتن این ارزش‌ها در جامعه فراهم می‌شود. بنابراین برای بهبود سبک زندگی سالم لازم است که به ارزش‌های سالم توجه شود و با استفاده از روش‌های مختلف زمینه نهادی شدن و تبدیل این ارزش‌ها به هنجارهای اجتماعی فراهم گردد.

روی نیاوردن افراد به رفتار سالم و درونی نشدن ارزش‌ها، نداشتن تصور روشنی از رفتارهای سالم و مزایا و معیارهای آن است. به عبارت دیگر، افراد مرزهای مخدوشی را که بین فضیلت‌ها و رذیلت‌ها وجود دارد، به خوبی تشخیص نمی‌دهند و به این ترتیب، تصور درستی از رفتارها ندارند. مقصود از این روش آن است که بتوانیم در مورد رفتارهای سالم و غیر سالم دآوری صحیح را افزایش دهیم. به عبارت دیگر هر گاه فرد، برداشت مناسبی از رفتار سالم داشته باشد، یکی از زمینه‌ها برای هنجار شدن ارزش‌های این رفتار فراهم شده است.

بحث و گفتگوی گروهی، شیوهی دیگری است که برای هنجار نمودن ارزش‌ها مورد استفاده قرار می‌گیرد. بر خلاف روش تبیین ارزش‌ها، که روشی مستقیم است و متخصص آنرا اجرا می‌کند، بحث و گفتگوی گروهی روشی غیر مستقیم برای هنجار نمودن ارزش‌های سلامت است. بحث و گفتگوی گروهی در پی آن است که مردم را در فضایی تعارض آمیز در عرصه‌ی ارزش‌های سلامت قرار دهد و دیدگاه‌های آنان را بدون محدودیتی از پیش تعیین شده، در معرض بحث و تحلیل قرار دهد. در این شیوه متخصص آموزش بهداشت و ارتقای سلامت تنها تسهیل کننده است و تصریح کننده استدلال‌های مردم می‌باشد.

روش دیگر برای هنجار نمودن ارزش‌های سلامت استفاده از الگوی عملی است که یک روش غیر مستقیم برای هنجار نمودن ارزش‌های سلامت است هدف آشکار ساختن ارزش‌ها و هنجارهای سلامت در اعمال و رفتارهای خود متخصصین، والدین و رهبران اجتماع است. بنابراین ارزش‌های سلامت به

References

1. Asoh DA, Rivers PA. The empowerment and quality health value propositions of e-health. *Health Serv Manage Res* 2010; 23(4): 181-184.
2. Porter ME. What is value in health care? *N Engl J Med* 2010; 363(26): 2477-2481.
3. Szlezák NA, Bloom BR, Jamison DT, et al. The global health system: actors, norms, and expectations in transition. *PLoS Med* 2010; 7(1): e1000183. doi: 10.1371/journal.pmed.1000183.
4. Berns RM. Child, family, school, community: socialization and support. Belmont, USA: Wadsworth Pub Co; 2012.
5. Neuman MD. Patient Satisfaction and Value in Anesthesia Care. *Anesthesiology* 2011; 114(5): 1019-1020.

How to cite this article: Zarei F, Taghdisi MH, Tehrani H. Normalizing health values in the socialization process. *J Research Health* 2012; 2(2): 169-171.